

Białystok, 31 sierpnia 2021 r.

**Sprawozdanie z wizyty studyjnej w ramach projektu "Zabytki i miejsca pamięci.
Województwo podlaskie cz. 1". Sejny, 28-29 sierpnia 2021 r.**

W dniach 28-29 sierpnia 2021 r. została zorganizowana trzecia wizyta studyjna w ramach projektu pt. „Zabytki i miejsca pamięci. Województwo podlaskie cz. 1” realizowanego przez Instytut Studiów Kobiety. Celem wizyty było poznanie, a także upowszechnienie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego - zabytków, miejsc pamięci oraz osób związanych z historią Ziemi Sejneńskiej.

Pierwszego dnia, uczestnicy projektu wzięli udział w warsztatach dotyczących dziedzictwa i oblicza kulturowego Sejn. Spotkanie poprowadziła jedna z osób zaangażowanych w realizację projektu - Paulina Borodziuk. Warsztaty stanowiły merytoryczne wprowadzenie oraz przygotowanie uczestników do wizyty w Sejnach. Spotkanie rozpoczęło się od przybliżenia historii Sejn - niewielkiego miasteczka z bogatą historią i wielokulturową tradycją położonego na pograniczu polsko-litewskim, nad rzeką Marychą. Przez wieki żyli tu obok siebie polscy i litewscy katolicy, żydzi, ewangelicy i staroobrzędowcy. Wielokulturowość Sejn można dostrzec także w architekturze miasta, nad którym wyraźnie dominują wieże XVII-wiecznej sejneńskiej bazyliki. Nieopodal niej znajduje się budynek dawnego kościoła ewangelickiego. Świadectwem żydowskich śladów w historii miasta jest synagoga i dawna szkoła żydowska¹. Początki Sejn sięgają XVI wieku, wówczas król Zygmunt I Stary nadał swojemu dworzaniekowi kniaziowi Iwanowi Michajłowiczowi Wiśniowieckiemu dobra nad rzeką Sejną o powierzchni około połowy mili kwadratowej. W 1593 roku nabywcą sejneńskiej posiadłości zostaje Jerzy Grodzieński. Nowy właściciel zakłada miasto Juriewo (od swojego imienia). Ostatecznie, od przepływającej przez nie rzeki Sejna, miasto przyjęło nazwę Sejny. Grodzieński tuż przed śmiercią przekazał ziemię dominikanom wileńskim, którzy przez kolejnych dwieście lat zarządzili Sejnami².

Dominikanie około 1610 roku rozpoczęli budowę w Sejnach murowanego kościoła, prawdopodobnie w tym samym czasie powstawał sejneński klasztor. Obok pracy naukowej i duszpasterskiej, prowadzili nowicjat, szkółkę parafialną, potem klasztorną z internatem.

¹ M. Smolińska, *Po obu stronach granicy*, Sejny, 2010, s. 7.

² http://pogranicze.sejny.pl/daty_sejnenskie,99-1,9811.html

W 1796 roku otworzyli szkołę średnią, w której wykładowcami byli dominikanie. Praca pedagogiczna z młodzieżą przyczyniła się m.in. do rozwoju lokalnej społeczności. Dominikanie uczynili Sejny ważnym ośrodkiem gospodarczym i handlowym. Sytuacja zmienia się w 1795 roku, kiedy miasto dostaje się pod zabór pruski. Władze konfiskują dobra zakonne a sami zakonnicy w 1804 roku, po 200 latach rządzenia Sejnami, wyprowadzają się do Różanegostoku³. W kolejnych latach w sejneńskim klasztorze funkcjonowało liceum, a następnie seminarium duchowne. Niezwykle cennym zabytkiem w sejneńskiej bazylice jest cudowna figura Matki Bożej Sejneńskiej. Sprowadził ją z Królewca w 1602 roku ówczesny właściciel Sejn - Jerzy Grodzieński. Rzeźbę wykonano na przełomie XIV i XV wieku z drzewa lipowego. Przedstawia postać Matki Bożej siedzącej na tronie bez oparcia. Na jej prawym kolanie stoi Dzieciątko Jezus. Matka Boża podtrzymuje prawą ręką Dzieciątko, zaś w lewej dłoni trzyma jabłko – symbol Pasji. Rzeźba otwiera się na boki tworząc tryptyk. Wewnątrz widnieje płaskorzeźba przedstawiająca Boga Ojca siedzącego na tronie łaski z rozłożonymi ramionami, w dłonicach trzyma krzyż z ukrzyżowanym Jezusem Chrystusem. Nad głową Boga Ojca – Duch Święty w postaci gołębic. Na otwartych bokach płaszcza widnieją malowidła 27 postaci⁴.

W trakcie warsztatów omówiona została także historia sejneńskiej białej synagogi, którą wybudowano w 1885 roku. W czasie II wojny światowej hitlerowcy urządzili w niej remizę strażacką. Następnie, służyła jako zajezdnia samochodowa i magazyn nawozów sztucznych. Przeprowadzony w latach 1978-1987 generalny remont przywrócił synagodze dawny wygląd⁵. Od 1991 roku obiekt jest użytkowany przez Ośrodek „Pogranicze - sztuk, kultur, narodów”, obecnie służy za miejsce spotkań i konferencji, koncertów, spektakli teatralnych i wystaw. Innym zabytkiem, świadczącym o żydowskiej historii miasta, jest dawna XIX-wieczna szkoła talmudyczna. Placówka cieszyła się dużą popularnością szczególnie wśród zwolenników oświecenia żydowskiego, wykształciła wielu uczniów z odległych terenów Rosji i Polski⁶.

Podczas warsztatów przybliżono także losy dawnego pałacu biskupiego w Sejnach. Klasycystyczna kamienica z połowy XIX wieku była pierwotnie siedzibą biskupów sejneńskich, skąd zarządzali rozległą diecezją. Posesja wyróżniała się starannością utrzymania

³ <https://kronikisejnenskie.wordpress.com/historia-sejn/>

⁴ Parafia Rzymsko-Katolicka Nawiedzenia NMP w Sejnach, *Sanktuarium Matki Bożej w Sejnach*, Sejny 2015, s. 5.

⁵ http://pogranicze.sejny.pl/biala_synagoga,100-1,9826.html

⁶ <http://pogranicze.sejny.pl/jesziwa,100-1,9827.html>

i stanowiła architektoniczną ozdobę Sejn. Pomijając zespół budowli klasztornych, był to największy budynek mieszkalny w mieście przez cały XIX wiek⁷.

Uczestnicy projektu dowiedzieli się jaka jest historia znajdującej się w Sejnach kaplicy pw. św. Agaty. Obiekt został wzniesiony z inicjatywy i z fundacji parafian w 1789 roku. Kilkadziesiąt lat później, na dachu kaplicy, została umieszczona figurka świętej wykonana z drewna lipowego. Kaplica szczęśliwie przetrwała pożar, który w czasie II wojny światowej pochłonął znaczną część miasta. Św. Agata jest patronką Sejn, mieszkańcy wierzą, że w dalszym ciągu chroni miasto od pożarów⁸.

Przeprowadzone warsztaty były także okazją do przybliżenia sylwetki biskupa Antoniego Baranowskiego (w litewskim brzmieniu Antanas Baranauskas) - poety, językoznawcy, badacza folkloru, twórcy wierszy i pieśni w języku litewskim i polskim⁹. Duchowny odegrał ważną rolę w życiu religijnym polsko-litewskiego pogranicza. Był badaczem i znawcą jedenastu dialektów języka litewskiego. Ponadto, studiował historię piśmiennictwa litewskiego. Był pierwszym poetą litewskim, który opowiadał się przeciwko caratowi i wskazywał drogi programu odrodzenia Litwy. Z Ziemią Sejneńską biskup Baranowski związany był przez pięć ostatnich lat swojego życia. Zmarł 26 listopada 1902 roku. Pochowany został w Kaplicy Matki Bożej - ówczesnej katedry, a dzisiejszej bazyliki mniejszej w Sejnach¹⁰.

Kolejnym ważnym punktem warsztatów było omówienie genezy powstania sejneńskiego, które wybuchło w nocy z 22 na 23 sierpnia 1919 roku. Powstańcy dążyli do opanowania Sejn zajętych w sierpniu 1919 roku przez Litwinów, którzy kilkanaście dni wcześniej wycofali się z Suwałk. Walki zakończyły się 28 sierpnia, choć starcia o Suwalszczyznę trwały jeszcze kilka dni. Ostatecznie wygasły 9 września, kiedy Polacy wyparli siły litewskie za Linie Focha i obsadzili ją oddziałami regularnego wojska. 8 grudnia linia demarkacyjna ponownie została potwierdzona przez Radę Najwyższą Ententy jako północny odcinek przyszłej granicy polsko-litewskiej¹¹. W 80. rocznicę powstania, czyli w 1999 roku został odsłonięty w Sejnach pomnik upamiętniający zryw niepodległościowy mieszkańców Ziemi Sejneńskiej.

⁷ <http://www.muzeum.sejny.pl/s/zabytki-sejn>

⁸ <https://otwartzabytki.pl/pl/relics/43663-kaplica-sw-agaty>

⁹ D. Kšanienė, *Polskie i litewskie związki twórczości muzycznej biskupa A. Baranowskiego zainspirowanej jego religijną wizją świata*, "Studia Etckie" 2006, nr 8, s. 245.

¹⁰ <http://www.dziecionline.pl/Suwalki/ludzie/baranowski.htm>

¹¹ <https://dzieje.pl/aktualnosci/100-lat-temu-wybuchlo-powstanie-sejnejskie>

Jako ostatni został omówiony dwór w Krasnogrudzie - zrewitalizowany kompleks dworski z XVII wieku, należący do rodziny Czesława Miłosza. Obecnie mieści się tam Międzynarodowe Centrum Dialogu¹².

Drugi dzień wizyty na Sejneńszczyźnie uczestnicy projektu rozpoczęli od wizyty w Krasnogrudzie. Historię dworu, a także jego dawnych mieszkańców przybliżyła Małgorzata Sporek-Czyżewska z Ośrodka "Pogranicze - sztuk, kultur, narodów" - obecnego użytkownika kompleksu dworskiego w Krasnogrudzie. Malowniczo położony nad jeziorem Hołny dwór związany jest z postacią noblisty Czesława Miłosza, który w młodości często odwiedzał Krasnogrudę, a w późniejszych latach - wspomnienia o tym miejscu przywoływał w swojej poezji.

Kolejnym punktem zrealizowanym w ramach projektu była wizyta w Sejnach. Uczestnicy odwiedzili zabytki i miejsca pamięci, które zostały szczegółowo omówione podczas pierwszego dnia warsztatów. Był to czas pogłębienia wiedzy na temat lokalnej historii oraz dziedzictwa kulturowego Sejn, wymiany spostrzeżeń i podsumowań. W trakcie wizyty wykonana została szeroka dokumentacja fotograficzna, której celem było utrwalenie najważniejszych aspektów związanych z pobytem w Sejnach.

Sprawozdanie sporządziła:
Paulina Borodziuk

¹² <https://zabytek.pl/pl/obiekty/krasnogruda-zespol-dworski>